

УДК 631.11:711.437/.438

JEL Classification: Q13; Q15; R11

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202112015>

М. П. БУТКО, доктор економічних наук, професор
В. П. КОЛОША, кандидат економічних наук
М. І. МУРАШКО, кандидат економічних наук, доцент
О. І. РАССКАЗОВ, аспірант*

Інституціональні критерії впливу сучасних агроформувань України на рівень розвитку сільських територій

Мета статті – розкрити сутність інституціональних критеріїв впливу сучасних агроформувань України на рівень розвитку сільських територій, спроможних ефективно функціонувати в нових умовах.

Методика дослідження. Підґрунтям для дослідження стали фундаментальні положення щодо розвитку аграрних підприємств у сучасних умовах та їх вплив на процеси удосконалення нормативно-правової бази модернізації продуктивних сил сільських територій. Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові методи і прийоми дослідження. Так, за використання методу системного аналізу проведено діагностику фінансового стану сільських територій під впливом діяльності сучасних агроформувань як головних бенефіціарів сільських бюджетів. Також математико-статистичний метод дозволив виявити динаміку залежності розвитку сільських територій від стану агробізнесу в цілому та агроформувань зокрема.

Результати дослідження. Встановлено, що бюджетна децентралізація суттєво вплинула на рівень розвитку сільських територій, тоді як сучасні агроформування не отримали мотиваційних джерел для зміцнення свого економічного базису. Запровадження стратегування розвитку сільських територій через зміцнення їх фінансової бази дозволяє перейти на функціонування сільських громад на засадах сталості.

Елементи наукової новизни. Розкрито сутність трансформаційних процесів та розроблено теоретико-методологічні засади інституціоналізації задля прискорення розвитку сільських територій через всебічну підтримку сучасних агроформувань.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути враховані при удосконаленні процесів децентралізації управління сільськими територіями через концентрацію фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках сталого розвитку. Табл.: 5. Рис.: 2. Бібліогр.: 14.

Ключові слова: агроформування; сільські території; сталий розвиток; бюджетні ресурси; доходи сільських бюджетів; децентралізація владних повноважень; інклюзивність..

Бутко Микола Петрович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та державної служби, Національний університет «Чернігівська політехніка» МОН України (14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95)
E-mail: butko.mykola@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-4349-1298>

Колоша Валерій Петрович – кандидат економічних наук, директор Приватного сільськогосподарського підприємства «Пісківське» (16542, Чернігівська обл., Ніжинський р-н, с. Піски)
E-mail: kolosha.valeriy@gmail.com

E-mail: kolosha.valeriy@gmail.com

Мурашко Микола Іванович – кандидат економічних наук, доцент, директор Інституту імені Героїв Крут Міжрегіональної академії управління персоналом (14000, м. Чернігів, вул. Промислова, 17)
E-mail: asocmag076@gmail.com

E-mail: asocmag076@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2957-6703>

Рассказов Олег Ігорович – аспірант кафедри менеджменту та державної служби, Національний університет «Чернігівська політехніка» (14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95)
E-mail: o.m.iarosh@gmail.com

E-mail: o.m.iarosh@gmail.com

Постановка проблеми. Сучасний сталий розвиток сільських територій визначається

значною мірою інтенсивністю та ефективністю реалізації механізмів децентралізації влади, як однієї з небагатьох масштабних реформ, котра, незважаючи на вагомий сподівання, не дозволила подолати деградацію сільських територій. Напрями децентралізації в Україні формувались як відповідь на

* Науковий керівник – М. П. Бутко, доктор економічних наук, професор.

© М. П. Бутко, В. П. Колоша, М. І. Мурашко, О. І. Рассказов, 2021

виклики, зумовлені низьким рівнем спроможності регіонів у забезпеченні зростання рівня життя населення, що на них проживає. До таких викликів слід віднести:

- асиметричний розвиток територій за нерівномірного розміщення та розвитку продуктивних сил, що у свою чергу призвело до формування диспропорцій економічного і соціального розвитку регіонів;

- поглиблення кризових процесів у регіонах, які не мали дієвих власних механізмів та інструментів розвитку, були обмежені в можливостях залучення й використання власних фінансових ресурсів;

- посилення дезінтеграційних процесів на регіональному рівні внаслідок відтоку ресурсів із територій, які не могли забезпечити сталий розвиток тощо.

Подальший розвиток таких деструктивних процесів, насамперед у межах сільських територій, міг би стати джерелом кризових незворотних процесів, які б надалі призвели до руйнації не лише окремих регіональних господарських систем, а й соціально-економічної системи країни. Це зумовило необхідність розробки і реалізації реформ, спрямованих на підвищення ефективності розвитку регіонів шляхом передачі останнім частини повноважень та ресурсів для забезпечення ефективного виконання всього їх переліку. Реформи децентралізації в Україні були розпочаті з моменту запровадження «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», затвердженої Кабінетом Міністрів України у 2014 р., яка була сформована на засадах Європейської хартії місцевого самоврядування. Окреслені в Концепції шляхи розв'язання проблем розвитку системи місцевого самоврядування визначили етапи реалізації децентралізації в Україні, серед яких за своїм масштабом і результативністю слід виділити бюджетну децентралізацію, що сформувала потужну основу забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, базовою ланкою яких стали об'єднані територіальні громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституціональні критерії впливу сучасних агроформувань на рівень розвитку сільських територій докладно досліджувалися у працях вітчизняних вчених. Так, на вирішення наукових завдань, пов'язаних із розвитком сільських територій, спрямовані напрацювання О. М. Бородіної [2];

Я. М. Гадзала, П. Т. Саблука, Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова [1]; В. М. Гейця [7]; Л. Ю. Кучер [8]; М. Ф. Кропивка [9]; М. Й. Маліка [10]; Й. Г. Тютена [11]; В. В. Юрчишина [12], French J. [13], Б'юкена Дж. М. [14].

Вітчизняні науковці концентрують свою увагу на сутнісних характеристиках аграрної реформи в Україні, регіональних відмінностях деяких аспектів її реалізації, впливу окремих агроформувань на розвиток сільських територій та відмінностях вітчизняного курсу інклюзивності, спільній аграрній політиці країн ЄС. У закордонних дослідженнях таких авторів, як J. French, K. Montiel, V. Palmieri, висвітлюються питання структурних перетворень як першорядного процесу для сталого розвитку [13].

З іншого боку, на думку зарубіжних вчених, держава – це недосконалий інститут, який дбає про власну мету, чим вона й відрізняється від інтересів індивідууму у соціумі [14].

Віддаючи належне існуючому науковому доробку, варто зауважити, що в наявних матеріалах розглядаються секторальні, регіональні, організаційно-економічні та інші проблеми аграрної економіки, як провідного сектору національного господарства України. Натомість взаємозв'язок впливу започаткованих державою процесів децентралізації на сталий розвиток сільських територій потребує подальших поглиблених досліджень.

Мета статті – розкрити сутність інституціональних критеріїв впливу сучасних агроформувань України на рівень розвитку сільських територій, спроможних ефективно функціонувати в нових умовах.

Виклад основних результатів дослідження. Для України своєрідним імперативом часу виступає децентралізація. Проте реалізація цього стратегічного курсу містить певні проблеми, виклики і навіть загрози, оскільки його імплементація в інституціональний базис державотворчого ядра відбувається за відсутності дорожньої карти модернізації продуктивних сил та адаптації до практики управління регіональним розвитком у межах пілотного проєкту.

За таких обставин визначення сутності деконцентрації владних відносин і децентралізації владних повноважень тільки через підвищення рівня бюджетної самостійності територіальних громад, без задіяння мотиваційних факторів щодо активізації економічної

діяльності на інноваційних засадах, гармонізації соціальних відносин та раціонального природокористування й охорони довкілля, залишається лише формальною складовою ефективною діяльністю органів публічної влади як на центральному, так і місцевому рівнях.

Виходячи з аксіоми, що загальнонаціональний пріоритет це агропромисловий комплекс України, децентралізація має забезпечити модернізацію продуктивних сил сільських територіальних громад завдяки реалізації комплексу мотиваційних важелів задля впровадження наукових розробок у рослинництво, тваринництво та поглиблення переробки наявної сировини, формування дієвої виробничої інфраструктури аграрного ринку, розширення доступу безпосередніх виробників до організованих каналів збуту сільськогосподарської сировини.

Проте зазначене бачення ролі сучасних агроформувань у відродженні села, як «колиска» української державності не було підтверджене відповідними інституціональними напрямками.

Зокрема, бачення щодо впливу територіальних громад на закріплення господарюючих суб'єктів за місцем їх реєстрації на загальних масивах власників, запровадження мотивації до збереження регіональної спеціалізації агропродовольчого комплексу і зміцнення успадкованих вітчизняних експертних позицій замість суцільної орієнтації на такі монокультури, як соняшник, ріпак, сою та кукурудзу, а також створення нових, збереження діючих робочих місць на практиці не виправдалися.

У процесі змін це перетворилося на надмірну орієнтацію сільських територіальних громад на бюджетну децентралізацію замість спрямованості всіх видів ресурсів на активізацію економічного розвитку у сфері виробничої інфраструктури, переробки сільськогосподарської сировини, формування змішаного агропромислового та соціального бізнесу, пошуку шляхів до відродження картоплярства, льонарства, овочівництва, м'ясо-молочного скотарства, тобто тих сфер, де можна досягти продуктивної зайнятості сільського населення.

Водночас слід враховувати, що світові процеси аграрного розвитку, за визначенням міжнародних експертів, зумовлюють необхідність становлення інклюзивного стану нового українського села, через підтримку

конкурентоспроможності товаровиробників, локальних ринків продовольства, мобілізації місцевих активів для виробничої діяльності сільського населення, надходження інвестицій в особисті сільські господарства сімейного типу, сприяють зайнятості сільських жінок, молоді та вразливих верств населення. Усе зазначене має потенціал до створення потужного й тривалого впливу на економіку країни, перетворення селян на виробників якісного продовольства, надавачів послуг сільської гостинності та менеджерів навколишнього середовища [12].

Натомість сучасне українське село характеризується нерозвиненістю економіки, обмеженістю офіційної сфери працевлаштування, внаслідок чого значна частина сільського населення працює на засадах неформальної зайнятості та долучається до процесів трудової міграції. За цим, у сільській місцевості майже 30% домогосподарств живуть на загальні доходи, які нижчі за фактичний прожитковий мінімум, що майже в 1,5 раза більше порівняно з міським населенням. У 2019 р. частка домогосподарств з грошовими доходами, нижчими від прожиткового мінімуму, становила у селах 43%, у містах – 25% [7].

На подолання цих асиметричних проявів у розвитку сільської місцевості спрямована започаткована у 2014 р. децентралізаційна реформа в Україні, яка, на нашу думку, має базуватися на глибинних засадах інституціоналізму, що проявляється, з одного боку, у зміцненні основ унітарності нашої держави, з іншого – у залученні людського фактора як домінянти функціонування територіальних громад, їх згуртованості, компетентності та націленої на вирішення проблем, успадкованих і накопичених у трансформаційний період.

Проте на практиці процеси децентралізації владних повноважень звелися не до активізації економічної діяльності через створення нових робочих місць, як це наголошено у Спільній аграрній політиці ЄС третього тисячоліття. Як зазначається у цьому рішенні, господарювання на землі означає набагато більше, ніж продовольче забезпечення та експорт. Адже це неможливо здійснити без одночасного сталого розвитку сільських громад, продукування спільних благ, збереження етнокультурного середовища і біологічного різноманіття, раціонального використання природних ресурсів [2].

Водночас у вітчизняній практиці процеси децентралізації зводяться лише до перегляду міжбюджетних відносин на користь територіальних громад. Докорінних змін у сільському розвитку, зокрема запобіганню обезлюдненню сільських територій, омолодженню фермерського бізнес-середовища, локалізації продовольчого ринку можна домогтися через створення нових робочих місць у нових агроформуваннях, які концентруються у сільських населених пунктах.

Проте офіційні дані свідчать про значні диспропорції витрат місцевих бюджетів у забезпеченні сталого розвитку території.

Так, у структурі витратків місцевих бюджетів найпотужнішим напрямом використання виявилася освіта, частка витрат на яку у 2020 р. становила 42,7% (рис. 1). Причиною таких значних обсягів витрат стала цільова освітня субвенція з державного бюджету, яка є однією з найбільш масштабних складових серед державних трансфертів. На економічну діяльність місцеві бюджети у 2020 р. спрямували 20,1% своїх витратків, що дає підстави стверджувати про помітну підтримку економічного розвитку в регіонах із використанням власних бюджетних інструментів.

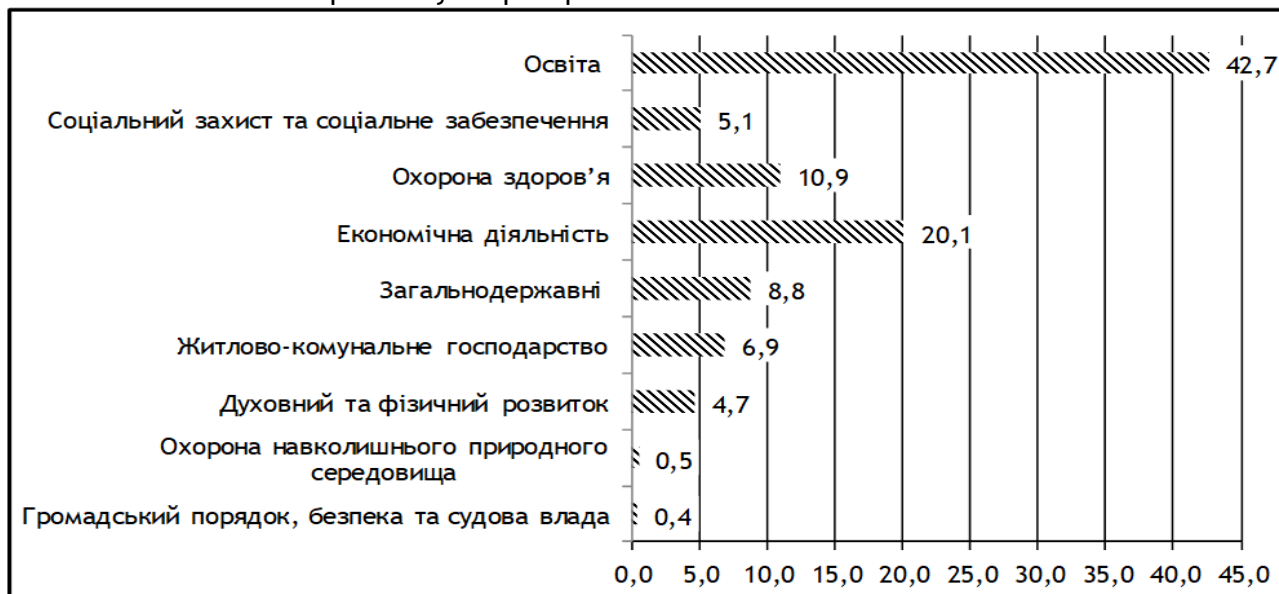

Рис. 1. Структура витратків місцевих бюджетів у 2020 р., %

Джерело: Складено авторами на основі [6].

Водночас на сумарні витрати місцевих бюджетів на соціальний захист і забезпечення та охорону здоров'я припадало 16,0% усіх витрат, що вказує на недостатній рівень фінансування згаданих сфер на місцевому рівні. Незадовільними відзначено обсяги витрат на охорону навколишнього природного середовища, із часткою у структурі місцевих бюджетів у 2020 р. лише 0,5%.

Стосовно регіонів, то за офіційними даними найбільші обсяги доходів місцевих бюджетів у 2020 р. зафіксовано в м. Києві, Дніпропетровській, Харківській, Львівській, Одеській, Київській та Донецькій областях, які впродовж 2015-2020 рр. були і залишаються лідерами у рейтингу регіональних територій за цим показником. Тобто зазначене слугує свідченням реального прояву на практиці твердження класиків економічної теорії щодо впливу територіального фактора

для спеціалізації сільськогосподарських підприємств [11].

Для дослідження результатів децентралізації й отриманих можливостей сталого розвитку сільських територій вважаємо за необхідне проаналізувати структуру доходів і витрат, оскільки у реальній практиці децентралізаційна реформа ототожнюється з можливостями місцевих бюджетів. На нашу думку, до бюджетів сільських територій слід віднести бюджети селищ, сіл та об'єднаних територіальних громад.

За офіційними даними Міністерства фінансів України, впродовж 2015-2020 рр. доходи бюджетів сільських територій зросли у 6,4 раза, від 12,2 млрд грн у 2015-му до 78,6 млрд грн у 2020 р. (табл. 1). Їхня частка у структурі доходів зведеного бюджету надзвичайно низька, хоча й має тенденцію до зростання від 1,9% у 2015-му до 5,7% у 2020 р. Серед складових бюджетів сільських

територій найпотужнішу динаміку зростання доходів зафіксовано у бюджетах ОТГ. Так, якщо у 2015 р. таких громад взагалі не спостерігалось, то у 2019 р. їхні бюджетні доходи становили 30,7 млрд грн.

Таким чином, їхні доходи у структурі бюджетів сільських територій досягли 73,6%. Доходи сільських бюджетів у грошовому вимірі мають незначну тенденцію до зростання. Протягом 2015-2020 рр. вони зросли

у 1,8 раза, від 9,5 до 16,8 млрд грн у 2020 р. Однак питома вага таких у структурі доходів сільських територій за досліджуваний період знизилася на 56,3 в.п. - до 21,4% у 2020 р. Найменші обсяги доходів були характерними для селищних бюджетів, сума яких у 2020 р. становила тільки 3,9 млрд грн, або 5,0% доходів бюджетів сільських територій.

1. Динаміка структури доходів бюджетів сільських територій у 2015-2020 рр. (без урахування трансфертів з державного бюджету)

Доходи	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Усього доходів, млн грн						
Зведений бюджет	652 031,0	782 859,5	1 016 969,5	1 184 290,8	1 289 849,2	1 376 673,8
Бюджет сільських територій	12 178,7	21 334,1	30 222,1	42 184,1	51 425,5	78 552,2
У тому числі:						
селищні	2 716,9	3 974,8	4 156,8	3 861,3	3 922,6	3 935,1
сільські	9 461,8	13 782,1	15 940,9	15 889,3	16 775,4	16 821,3
об'єднані територіальні громади	0,0	3 577,2	10 124,4	22 433,5	30 727,5	57 795,8
Питома вага, %						
Бюджети сільських територій у структурі зведеного бюджету	1,9	2,7	3,0	3,6	4,0	5,7
Селищні бюджети у структурі бюджетів сільських територій	22,3	18,6	13,8	9,2	7,6	5,0
Сільські бюджети у структурі бюджетів сільських територій	77,7	64,6	52,7	37,7	32,6	21,4
Бюджети об'єднаних територіальних громад у структурі бюджетів сільських територій	0,0	16,8	33,5	53,2	59,8	73,6

Джерело: Складено авторами на основі [4-6].

У структурі доходів бюджетів сільських територій (без урахування трансфертів із державного бюджету) провідна роль належить податковим надходженням за суми у 2020 р. 71,8 млрд грн, або 91,5% усіх доходів (табл. 2).

Неподаткові надходження генерували 6,9% доходів бюджетів сільських територій, що у 2020 р. становило 5,4 млрд грн. Решта джерел забезпечили надходження до досліджуваних бюджетів у обсязі 1,4 млрд грн, або 1,8% усіх їхніх доходів. Варто зауважи-

ти, що подібний розподіл був характерний для всіх видів бюджетів сільських територій. За статтями доходу бюджетів сільських територій основну частину податкових і неподаткових надходжень, іноземних трансфертів концентрували бюджети ОТГ (74,0%, 73,0%, 55,1%, 97,1% та 55,0% відповідно). Водночас сільські бюджети відзначилися досить високою часткою концентрації в них доходів від операцій з капіталом (34,2%) та надходжень від цільових фондів (41,6%).

2. Структура доходів бюджетів сільських територій в Україні у 2019-2020 рр. (без урахування трансфертів з державного бюджету)

Доходи	Бюджет сільських територій		У тому числі:					
			селищні		сільські		об'єднані територіальні громади	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Усього доходів, млрд грн	51,4	78,6	3,9	3,9	16,8	16,8	30,7	57,8
<i>У тому числі</i>								
Податкові надходження /	41,7	71,8	3,4	3,4	15,5	15,3	28,2	53,1
Неподаткові надходження	3,6	5,4	0,3	0,4	1,0	1,0	2,2	3,9
Доходи від операцій з капіталом	0,6	1,2	0,1	0,1	0,1	0,4	0,7	0,7

Офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	-	0,02	-	0,02	-	-	-	0,02
Цільові фонди	0,1	0,18	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,08
Питома вага у структурі відповідного бюджету, %								
Усього доходів	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Податкові надходження	91,5	91,4	86,6	85,5	92,2	91,2	91,8	91,8
Неподаткові надходження	7,0	6,9	8,6	11,1	6,0	6,1	7,2	6,8
Доходи від операцій з капіталом	1,3	1,5	4,7	3,3	1,5	2,4	0,8	1,1
Офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Цільові фонди	0,2	0,2	0,1	0,1	0,3	0,4	0,1	0,3

Джерело: Складено авторами на основі [6].

Детальний аналіз структури податкових надходжень бюджетів сільських територій свідчить, що загалом основним їх джерелом слугують податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, які у 2020 р. становили 45,6% (табл. 3). Місцеві податки і збори на другому місці за значенням у цій структурі з часткою 43,2%. Подібне вказує на залежність доходів бюджетів сільських територій від економічної активності суб'єктів господарювання в їх межах. За аналізом сфер економічної діяльності у сільській місцевості різного типу, що здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції або переробку наявної сировини, вони виступають структуроформуючими для відповідної території. Водночас, як відомо, поширена практика

реєстрації господарюючих суб'єктів не за місцем здійснення виробничої діяльності та ще й з урахуванням законодавчих прогалин спричиняє вимивання доходів місцевих бюджетів сільської місцевості.

Хоча вже у 2020 р. головним джерелом податкових надходжень бюджетів ОТГ стали податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості, частка яких становила 61,6%, тоді як місцеві податки та збори генерували лише 29,8% зазначеного обсягу податкових надходжень. Така структура свідчить про прогресуючу організацію бюджетного процесу саме в межах ОТГ, котра дозволяє отримувати більші обсяги доходів, значна частина яких пов'язана з діяльністю агроформувань.

3. Структура податкових надходжень бюджетів сільських територій у 2020 р. (без урахування трансфертів до державного бюджету), %

Податкові надходження	Бюджет сільських територій	У тому числі:		
		селищні	сільські	об'єднані територіальні громади
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	45,6	0,1	0,0	61,6
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	2,0	1,8	4,0	1,4
Внутрішні податки на товари та послуги	8,5	19,2	12,4	6,8
Місцеві податки і збори (вкл. податок на майно, єдиний податок)	43,2	76,1	82,4	29,8
Інші податки та збори (вкл. екологічний податок)	0,7	2,9	1,2	0,4
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: Складено авторами на основі [6].

Офіційні статистичні дані засвідчують, що видатки бюджетів сільських територій у 2020 р. досягли 109,7 млрд грн, що більше порівняно з 2015 р. у 6,8 раза (табл. 4). Зростає і питома вага видатків цих бюджетів у загальній структурі зведеного бюджету України від 2,4% у 2015-му до 6,9% у 2020 р. Упродовж цього періоду відбувався

перерозподіл видатків сільських бюджетів між окремими їх складовими. Як у випадку з доходами, за 2015-2020 рр. зростала частка видатків, що здійснювали бюджети об'єднаних територіальних громад, частка яких у 2020 р. становила 77,4% від загально-го показника, або в абсолютному вимірі 84,9 млрд грн.

4. Динаміка структури видатків бюджетів сільських територій у 2015-2020 рр. (без урахування трансфертів до державного бюджету)

Видатки	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Усього видатків, млн грн						
Зведений бюджет	679 871,4	835832,1	1056973,1	1250189,5	1 372 350,6	1 595 395,9
Бюджет сільських територій	16 015,2	24 719,5	41 299,3	61 649,9	76 284,3	109 664,0
селищні	3 704,8	4 586,1	5 419,6	5 151,2	5 148,0	5 278,4
сільські	12 310,4	14 179,9	18 820,4	19 186,8	20 458,9	19 453,0
об'єднані територіальні громади	0,0	5 953,5	17 059,3	37 311,9	50 677,4	84 932,6
Питома вага, %						
Бюджети сільських територій у структурі зведеного бюджету	2,4	3,0	3,9	4,9	5,6	6,9
Селищні бюджети у структурі бюджетів сільських територій	23,1	18,6	13,1	8,4	6,7	4,8
Сільські бюджети у структурі бюджетів сільських територій	76,9	57,4	45,6	31,1	26,8	17,7
Бюджети об'єднаних територіальних громад у структурі бюджетів сільських територій	0,0	24,1	41,3	60,5	66,4	77,4

Джерело: Складено авторами на основі [4-6].

У структурі видатків бюджетів сільських територій у 2020 р. найбільші значення виявилися за трьома основними напрямками - фінансування освіти (46,0%, або 50,4 млрд грн), загальнодержавних функцій (19,3%, або 21,2 млрд грн) та економічної діяльності (12,8%, або 14,0 млрд грн), тоді як витрати на інші напрями становили близько 21,9% (табл. 5). По окремих бюджетах спостеріга-

ється дещо інша ситуація. Так, у селищних бюджетів частка витрат на ці напрями була на рівні 22,3, 26,9 та 21,4% відповідно, сільських - 16,2, 40,8 та 20,1% відповідно. Водночас бюджети ОТГ витрачали 54,3% своїх коштів на забезпечення функціонування закладів освіти, при цьому на виконання загальнодержавних функцій та економічну діяльність - лише 13,9 і 10,6% відповідно.

5. Структура видатків бюджетів сільських територій в Україні у 2020 р. (без урахування трансфертів до державного бюджету)

Видатки	Бюджет сільських територій	У тому числі:		
		селищні	сільські	об'єднані територіальні громади
Усього видатків	109664,0	5278,4	19453,0	84932,6
У тому числі:				
Загальнодержавні функції	21191,8	1422,1	7944,5	11825,2
Громадський порядок, безпека та судова влада	750,9	82,5	219,1	449,3
Економічна діяльність	14027,6	1130,9	3902,2	8994,5
Охорона навколишнього природного середовища	630,9	112,2	210,6	308,1
Житлово-комунальне господарство	10054,1	1051,3	2170,4	6832,4
Охорона здоров'я	3978,3	8,5	38,6	3931,2
Духовний та фізичний розвиток	5564,4	202,0	1443,4	3919,0

Освіта	50408,4	1179,7	3145,0	46083,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	3057,7	89,3	379,2	2589,2
Питома вага у структурі відповідного бюджету, %				
Усього видатків	100,0	100,0	100,0	100,0
Загальнодержавні функції	19,3	26,9	40,8	13,9
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,7	1,6	1,1	0,5
Економічна діяльність	12,8	21,4	20,1	10,6
Охорона навколишнього природного середовища	0,6	2,1	1,1	0,4
Житлово-комунальне господарство	9,2	19,9	11,2	8,0
Охорона здоров'я	3,6	0,2	0,2	4,6
Духовний та фізичний розвиток	5,1	3,8	7,4	4,6
Освіта	46,0	22,3	16,2	54,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	2,8	1,7	1,9	3,0

Джерело: Складено авторами на основі [6].

Виходячи з позицій сталого розвитку сільських територій варто відзначити той факт, що сформована структура видатків їхніх бюджетів унеможлиблює комплексну реалізацію програм такого типу розвитку на місцевому рівні. Причиною цього слугують диспропорції видатків на розвиток соціальної, економічної сфери. Так, якщо на розвиток соціальної сфери, до якої слід віднести житлово-комунальне господарство, охорону здоров'я, духовний і фізичний розвиток, освіту, соціальний захист та соціальне

забезпечення, бюджети сільських територій спрямовують 66,6% витрат (від 36,9% із сільських до 74,6% з ОТГ), на економічну діяльність 12,8% (від 110,6% з ОТГ до 21,4% із селищних), то на охорону навколишнього природного середовища - лише 0,6% (від 0,4% з ОТГ до 2,1% із селищних).

При цьому у структурі видатків бюджетів сільських територій на фінансування сільського, лісового, рибного господарств та мисливства спрямовується тільки 1,8% коштів (рис. 2).

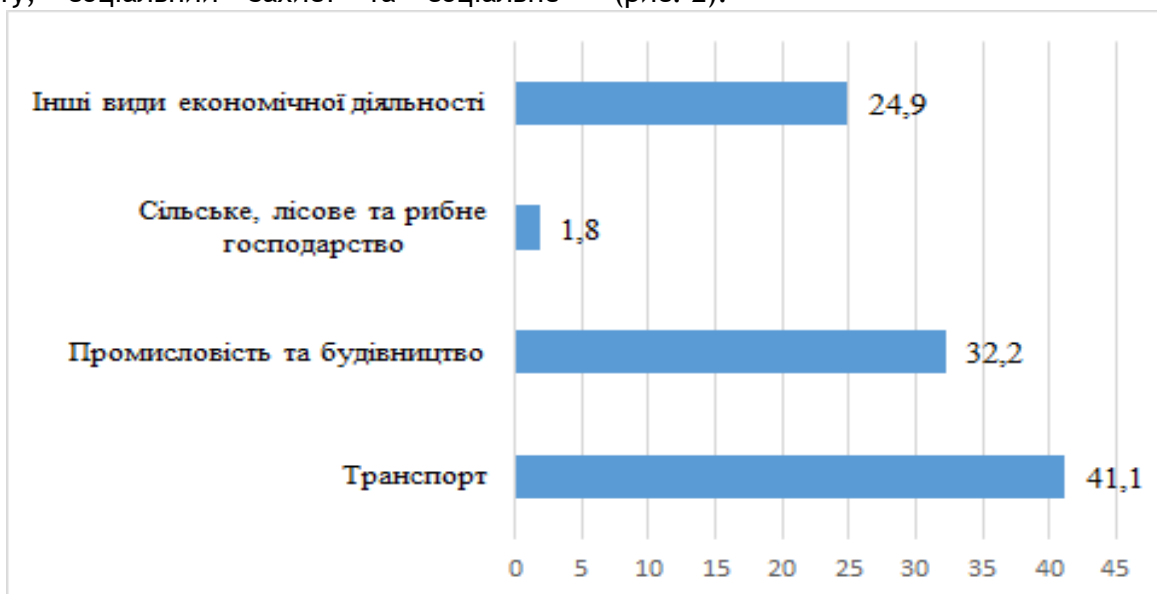

Рис. 2. Структура витрат бюджетів сільських територій на економічну діяльність у 2020 р., %

Джерело: Складено авторами на основі [6].

Водночас на транспорт, промисловість і будівництво сумарно витрачається 73,3% бюджетних коштів цих територій. Така

ситуація, за якої основні місцеві структуроформуючі види економічної діяльності фінансуються на надзвичайно низькому

рівні, в умовах, коли вони забезпечують значну частину доходів бюджетів сільських територій, вкрай негативна.

Висновки. За проведеним аналізом можна стверджувати, що в Україні в процесі децентралізації розвиток сільських територій не забезпечується за рахунок активізації діяльності агроформувань різної організаційно-правової форми. Відсутність активних дій з боку державних і місцевих органів влади, а також підприємницьких структур у подальшому поглиблюватиме ризики сталого розвитку сільських територій, для подолання яких необхідно:

- забезпечити високий рівень економічного зростання у агроформуваннях різної організаційно-правової форми при поєднанні такого з однаковими можливостями людей у його забезпеченні та користуванні результатами;

- формування збалансованого аграрного бізнес-середовища, що стане підґрунтям економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання;

- поширення на селі несільськогосподарської діяльності з метою подолання бідності;

Список біографічних посилань

1. Аграрна реформа в Україні, її наукове забезпечення, результативність / Гадало Я. М., Саблук П. Т., Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. *Економіка АПК*. 2021. № 7. С. 6-15.
2. Бородіна О. М. САП ЄС як динамічне сполучення галузевих потреб і суспільних інтересів. *Економіка України*. 2016. № 11. С. 58-70.
3. Бутко М. П. Біфуркаційний стан державотворчого ядра України в умовах реалізації євроінтеграційного курсу. *Економіка України*. 2017. № 10. С. 49-64.
4. Бюджет України 2017 : стат. зб. Київ : Мінфін, 2018. URL : <https://mof.gov.ua/uk/download/page/448>.
5. Бюджет України 2019 : стат. зб. Київ : Мінфін, 2020. URL : <https://mof.gov.ua/uk/download/page/2937>.
6. Бюджет України 2020 : стат. зб. Київ : Мінфін, 2021. URL : [https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_\(for_website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_(for_website).pdf).
7. Геєць В. М., Бородіна О. М., Прокопа І. В. Інклюзивність як напрям і візія сільського розвитку в Україні. *Економіка України*. 2021. № 11/708. С.3-21.
8. Кучер Л. Ю. Регіональні відмінності впровадження інноваційних проектів у підприємствах аграрного сектора. *Регіональна економіка*. 2021. № 3. С.91-98.
9. Лупенко Ю. О., Кропивко М. Ф. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності. *Економіка АПК*. 2013. № 7. С.5-20.
10. Малік М. Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 97-103.
11. Тютен И. Г. Изолированное государство / пер. с нем. Е.А. Торнеус. Москва : Экономическая жизнь, 1926. 326 с.
12. Юрчишин В. В. Сучасні аграрні перетворення в Україні. Ретроспективний нарис у трьох частинах. Київ : ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2013. 424 с.
13. French J., Montiel K., Palmieri V. Innovation in agriculture: a key process for sustainable development. IICA: Website. 2014. URL: <http://repositorio.iica.int/bitstream/11324/2607/1/BVE17038694i.pdf>.

- сприяння розвитку сільськогосподарської інфраструктури у напрямі поліпшення умов життєдіяльності жителів усіх сільських поселень, особливо периферійних;

- становлення ефективних сільських інституцій, здатних забезпечувати реалізацію всіх прав селян;

- заохочення громадянського суспільства, органів влади і самоврядування, представників бізнесу до формування на партнерських засадах спільного життєвого середовища, соціального гармонізованого й екологічно безпечного та синергійно спрямованого на ефективну економічну діяльність.

Оптимальним виходом з такої ситуації повинно стати формування інтегрованих виробничо-господарських утворень нового рівня, які мають можливість забезпечити формування і використання ресурсів сільських територій з метою забезпечення їх сталого розвитку.

У такому контексті було б доцільно вивчити причини знелюднення сільських територій та перспективи подолання наявних негативних тенденцій задля активізації використання людського потенціалу українського села.

References

1. Hadzalo, Ya.M., Sabluk, P.T., Lupenko, Yu.O., Mesel-Veseliak, V.Ya. & Fedorov, M.M. (2021). Agrarna reforma v Ukraini, yii naukove zabezpechennia, rezultatyvnist [Agrarian reform in Ukraine, its scientific support, effectiveness]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 6-15 [In Ukrainian].
2. Borodina, O.M. (2016). SAP Yes yak dynamichne spoluchennia haluzevykh potreb i suspilnykh interesiv [SAP EU as a dynamic combination of sectoral needs and public interests]. *Ekonomika Ukrainy*, 11, pp. 58-70 [In Ukrainian].
3. Butko, M.P. (2017). Bifurkatsiyniy stan derzhavotvorchoho yadra Ukrainy v umovakh realizatsii yevrointehratsiynoho kursu [Bifurcation state of the state-building core of Ukraine in the conditions of realization of the European integration course]. *Ekonomika Ukrainy*, 10, pp. 49-64 [In Ukrainian].
4. Biudzheth Ukrainy 2017 : stat. zb. [Budget of Ukraine 2017: Statistical Collection]. (2018). Kyiv : Minfin. Retrieved from : <https://mof.gov.ua/uk/download/page/448> [In Ukrainian].
5. Biudzheth Ukrainy 2019 : stat. zb. [Budget of Ukraine 2019: Statistical Collection]. (2020). Kyiv : Minfin. Retrieved from : <https://mof.gov.ua/uk/download/page/2937> [In Ukrainian].
6. Biudzheth Ukrainy 2020 : stat. zb. [Budget of Ukraine 2020: Statistical collection]. (2021). Kyiv: Ministry of Finance of Ukraine. Retrieved from : [https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_\(for_website\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2_Budget_of_Ukraine_2020_(for_website).pdf) [In Ukrainian].
7. Heiets, V.M., Borodina, O.M. & Prokopa, I.V. (2021). Inkluzivnist yak napriam i vizia silskoho rozvytku v Ukraini [Inclusiveness as a direction and vision of rural development in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, 11/708, pp. 3-21 [In Ukrainian].
8. Kucher, L.Yu. (2021). Rehionalni vidminnosti vprovadzhenia innovatsiinykh proektiv u pidpriemstvakh ahrarnoho sektora [Regional differences in the implementation of innovative projects in agricultural enterprises]. *Rehionalna ekonomika*, 3, pp. 91-98 [In Ukrainian].
9. Lupenko, Yu.O. & Kropyvko, M.F. (2013). Ahrokholdynhy v Ukraini ta posylennia sotsialnoi spriamovanosti yikh diialnosti [Agricultural holdings in Ukraine and strengthening the social orientation of their activities]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 5-20 [In Ukrainian].

14. Miklova, V., Pityulych, M., Hoblyk, V., & Pityulych, M. (2021). Current trends in the demographic development of the population of small villages in Zakarpattia region. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics"*, 8(3), 67-74. doi: 10.52566/msu-econ.8(3).2021.67-74.

10. Malik, M.Yo. (2016). Pidpriemnytstvo i rozvytok silskykh terytorii [Entrepreneurship and rural development]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 97-103 [In Ukrainian].

11. Tjuten, I.G. (1926). Izolirovannoe gosudarstvo [Isolated state]. (E.A. Torneus, Trans.). Moskva : Jekonomicheskaja zhizn' [In Russian].

12. Yurchyshyn, V.V. (2013). Suchasni aharni peretvorennia v Ukraini. Retrospektyvnyi narys u trokh chastynakh [Modern agrarian transformations in Ukraine. Retrospective essay in three parts]. Kyiv : DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy» [In Ukrainian].

13. Dziuba, T. (2021). Information model for improving accounting and analytical support for economic potential management. *Scientific Horizons*, 24(2), 108-119. doi: 10.48077/sciHor.24(2).2021.108-119.

14. Miklova, V., Pityulych, M., Hoblyk, V., & Pityulych, M. (2021). Current trends in the demographic development of the population of small villages in Zakarpattia region. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics"*, 8(3), 67-74. doi: 10.52566/msu-econ.8(3).2021.67-74.

Butko M. P., Kolosha V. P., Murasko M. I., Rasskazov O. I. Institutional criteria of influence of Ukraine's modern agricultural formations on the level of rural areas development

The purpose of the article is to reveal the essence of the institutional criteria for the impact of modern agricultural forms of Ukraine on the level of development of rural areas, able to function effectively in the new conditions.

Research methods. The basis for the study was the fundamental provisions for the development of agricultural enterprises in modern conditions and their impact on the processes of improving the regulatory framework for the modernization of productive forces in rural areas. To achieve this goal, general scientific methods and modern research were used: the method of systems analysis, mathematical and statistical, and socio-economic forecasting.

Research results. Research has shown that budget decentralization has significantly affected the level of development of rural areas, and modern agricultural formation does not receive motivational sources to strengthen its economic base. The introduction of a spatial development strategy through the strengthening of the financial base of rural territorial communities allows moving to the functioning of rural areas on a sustainable basis.

Scientific novelty. The essence of transformation processes is revealed, and theoretical and methodological bases of institutionalization of transition from budgetary to financial decentralization for the acceleration of development of rural territories through comprehensive support of modern agroformations are developed.

Practical significance. The study results can be taken into account in improving the processes of decentralization of rural management through the concentration of financial resources in priority areas of sustainable development. Tabl.: 5. Figs.: 2. Refs.: 14.

Keywords: agricultural formation; rural areas; sustainability; budgetary resources; revenues of rural budgets; decentralization of power; inclusiveness.

Butko Mykola Petrovych - doctor of economic sciences, professor, head of the department of management and public service, Chernihiv Polytechnic National University (95, Shevchenko St., Chernihiv, 14035)

E-mail: butko.mykola@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-4349-1298>

Kolosha Valerii Petrovych - candidate of economic sciences, director of the private agricultural enterprise «Piskivske» (Pisky village, Chernihiv region, 16542)

E-mail: kolosha.valeriy@gmail.com

Murashko Mykola Ivanovych - candidate of economic sciences, associate professor (docent), director of the Institute of Heroes of Kruty Interregional Academy of Personnel Management (17, Promyslova St., Chernihiv, 14000)

E-mail: asocmag076@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2957-6703>

Rasskazov Oleh Ihorovych - post-graduate student of the department of management and public service, Chernihiv Polytechnic National University (95, Shevchenko St., Chernihiv, 14035)

E-mail: o.m.iarosh@gmail.com

Бутко Н. П., Колоша В. П., Мурашко Н. И., Рассказов О. И. Институциональные критерии влияния современных агроформирований Украины на уровень развития сельских территорий

Цель статьи - раскрыть сущность институциональных критериев влияния современных агроформирований Украины на уровень развития сельских территорий, способных эффективно функционировать в новых условиях.

Методика исследования. Основой для исследования стали фундаментальные положения по развитию аграрных предприятий в современных условиях и их влияние на процессы усовершенствования нормативно-правовой базы модернизации производительных сил сельских территорий. Для достижения поставленных целей использованы современные общенаучные методы и приемы исследования. Так, с использованием метода системного анализа проведена диагностика финансового состояния сельских территорий под влиянием деятельности современных агроформирований как главных бенефициаров сельских бюджетов. Также математико-статистический метод позволил выявить динамику зависимости развития сельских территорий от состояния агробизнеса в целом и агроформирований в частности.

Результаты исследования. Установлено, что бюджетная децентрализация существенно повлияла на уровень развития сельских территорий, тогда как современные агроформирования не получили мотивационных источников для укрепления своего экономического базиса. Введение стратегирования развития сельских территорий через укрепление их финансовой базы позволяет перейти на функционирование сельских общин на основе устойчивости.

Элементы научной новизны. Раскрыта сущность трансформационных процессов и разработаны теоретико-методологические основы институционализации для ускорения развития сельских территорий через всестороннюю поддержку современных агроформирований.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть учтены при усовершенствовании процессов децентрализации управления сельскими территориями через концентрацию финансовых ресурсов на приоритетных направлениях устойчивого развития. Табл.: 5. Илл.: 2. Библиогр.: 14.

Ключевые слова: агроформирование; сельские территории; устойчивое развитие; бюджетные ресурсы; доходы сельских бюджетов; децентрализация властных полномочий; инклюзивность.

Бутко Николай Петрович – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой менеджмента и государственной службы, Национальный университет «Черниговская политехника» МОН Украины (14035, г. Чернигов, ул. Шевченко, 95)

E-mail: butko.mykola@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-4349-1298>

Колоша Валерий Петрович – кандидат экономических наук, директор Частного сельскохозяйственного предприятия «Песковское» (16542, Черниговская обл., Нежинский р-н, с. Пески)

E-mail: kolosha.valeriy@gmail.com

Мурашко Николай Иванович – кандидат экономических наук, доцент, директор Института имени Героев Крут Междурегionalной академии управления персоналом (14000, г. Чернигов, ул. Промышленная, 17)

E-mail: asocmag076@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2957-6703>

Рассказов Олег Игоревич – аспирант кафедры менеджмента и государственной службы, Национальный университет «Черниговская политехника» (14035, г. Чернигов, ул. Шевченко, 95)

E-mail: o.m.iarosh@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 20.10.2021 р.

Фахове рецензування: 01.12.2021 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Бутко М. П., Колоша В. П., Мурашко М. І., Рассказов О. І. Інституціональні критерії впливу сучасних агроформувань України на рівень розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2021. № 12. С. 15 – 25. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202112015>

Butko, M.P., Kolosha, V.P., Murasko, M.I. & Rasskazov, O.I. (2021). Instytutsionalni kryterii vplyvu suchasnykh ahroformuvan Ukrainy na riven rozvytku silskykh terytorii [Institutional criteria of influence of Ukraine's modern agricultural formations on the level of rural areas development]. *Ekonomika APK*, 12, pp. 15 – 25 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202112015>

* * *

Новини АПК

Україна достроково оновила рекорд аграрного експорту - Микола Пугачов

Згідно з актуальними даними Державної митної служби України, за 11 місяців 2021 року Україна експортувала агропродовольчої продукції (групи 1-24 УКТЗЕД) на суму 24,4 млрд дол. США, перевищивши найбільший за часів незалежності нашої держави показник за весь 2020 рік у 22,2 млрд дол. США. У результаті Україна вчетверте поспіль оновлює рекорд аграрного експорту, поінформував заступник директора Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», академік НААН Микола Пугачов.

Крім того, зауважив він, заздалегідь оновлено рекорд зовнішніх поставок вітчизняними компаніями плодово-ягідної продукції (група 08 УКТЗЕД), експорт якої у січні-листопаді 2021 року сягнув 329 млн дол. США. Вирішальним чинником стало збільшення вартості продажу заморожених фруктів і ягід до 205 млн дол. США, при тому що кількісний показник їх експорту також сягнув найвищої в історії позначки – майже 73 тис. тонн.

Рекордних обсягів досяг і продаж на закордонних ринках українських макаронних виробів, який за 11 місяців поточного року становив 35 тис. тонн.

За прогнозними розрахунками науковців Інституту аграрної економіки, дуже високою є ймовірність досягти за підсумками 2021 року історично максимального для України обсягу експорту м'яса птиці.

До завершення поточного року зазначені показники ще збільшаться. Але вже зараз можна стверджувати, що такі позитивні результати досягнуті завдяки триваючій тенденції зростання світових цін на всі види продовольства, а також успіхам вітчизняних експортерів у сегментах, де вдалося цілком використати існуючу кон'юнктуру, задовольняючи потреби споживачів, підсумував Микола Пугачов.

Пресслужба ННЦ «Інститут аграрної економіки»